

Barneombudet

v Rune Gulbrandsen

rune.gulbrandsen@barneombudet.no

Oslo, 6. desember 2022

Innspill til Barneombudet – laget rundt eleven og læreren

Vi takker for muligheten til å komme med skriftlig innspill til Barneombudet om laget rundt barn og unge.

Barneombudet spør:

Hvilke behov har barn og unge, og hvilken kompetanse trenger de rundt seg i barnehage og skole?

Norsk Lektorlag er en fagforening som organiserer lektorer og lektorstudenter i hele landet. Per 1. juni 2022 har vi over 8400 medlemmer. Lektoren er akademiker med vekt på faglige og humanistiske tradisjoner og verdier, med hjerte for både danning og utdanning. Her ligger kjernen i lektoridentiteten. Norsk Lektorlag har flest medlemmer i videregående opplæring, etterfulgt av ungdomsskolen.

Å undervise og følge opp elever med ulike behov er en del av lektorenes arbeidshverdag. Når vi bruker begrepet «laget rundt eleven og læreren», er det fordi det ofte er faglærere og kontaktlærere som først fanger opp behov og problemstillinger rundt enkeltelever som krever videre oppfølging. Faglærere og kontaktlærere utgjør derfor en viktig førstelinje, uten å kunne eller skulle løse alle problemer. Norsk Lektorlag er opptatt av at laget skal bygges rundt eleven og læreren, og at de ulike aktørene i dette «laget» skal ha spesifikke ansvars- og arbeidsoppgaver knyttet til å sikre elevenes rettigheter, eksempelvis elevenes rett til et trygt og godt skolemiljø.

Fag- og kontaktlærere har tidligere stått svært alene med utfordringer som kan dukke opp i skolehverdagen. Å ikke vite hvor eller hvordan man kan henvende seg for at eleven skal få hjelpen hen trenger, har skapt en betydelig usikkerhet for lærerne, og en har risikert at lærerne har strukket seg for langt og også har satt i gang uhensiktsmessige tiltak. Vi har derfor vært positive til å få flere yrkesgrupper inn i skolen, som med sin kompetanse kan bidra til å bygge et lag rundt elev og lærer, slik at faglærerne kan gjøre det de er best på: å planlegge og gjennomføre undervisning og bygge gode læringsmiljøer, samt å utgjøre den nevnte viktige førstelinjen i oppfølgingen av enkeltelever – en oppgave som ikke bør strekke seg ut over lærerens kompetanseområder.

I den offentlige samtalen om skolen de siste årene, og spesielt knyttet til «sårbare elever», kan en tidvis få inntrykk av at lærere og lektorer ikke vet om, eller forholder seg til, elevene og deres mangefasettede behov. Dette er ikke tilfelle. Det handler i stedet om at man etterspør korrekt fagkompetanse og at man tar grensene for egen fagkompetanse på alvor. Vi er også opptatt av at lektorer og lærere normalt ikke skal utføre oppgaver som tilhører andre profesjoner eller yrkesgrupper, som f.eks. helsesykepleieren, sosiallæreren, miljøarbeideren, minoritetsrådgiveren, renholderen, vaktmesteren og IT- og kontor- eller kantinemedarbeideren. Vi har derfor blant annet påpekt at eventuelle normer for lærertetthet ikke må gå på bekostning av å styrke andre profesjoner i skolen.

Vi har ikke sett noe empirisk forskning eller statistikk som viser hva status er for «laget» for elever på henholdsvis barnetrinn, ungdomstrinn og videregående opplæring. Dette er et savn. Imidlertid er vårt inntrykk at «laget» har vokst seg større de siste årene. Dette har skjedd uten at en tydelig nok ansvarsfordeling er på plass. Resultatet er dessverre ofte at kontaktlærer opplever å sitte igjen alene med ansvaret. Våre medlemmers erfaring tilsier behov for tydeligere ansvarsfordeling mellom profesjonene. I en slik ansvarsdeling må det framkomme tydelig, for alle involverte, at læreren (sammen med skoleleder) er den som har ansvar for undervisning i fagene etter læreplanverket.

Alle elever skal ha reell rett til tilpasset opplæring av kvalifiserte faglærere. Til spesialundervisning trengs undervisningspersonale som både har fagkompetanse og spesialpedagogisk kompetanse. God utviklingsstøtte krever at skoleeieren i tilstrekkelig grad får andre profesjoner inn i skolen også på dette området.

Faglig undervisning og omsorgsfull kontroll motvirker utenforskap

Skandinaviske forskere innen pedagogisk sosiologi og sosialpsykologi er nå mer spesifikke på hva som motvirker elevers utenforskap: Læreres faglige undervisning og gode fellesskapsbyggende praksis knyttet til fag i en atmosfære av omsorgsfull kontroll*. Begrepet omsorgsfull kontroll innebærer tydelig klasseledelse som forebygger mobbing. Dette reflekterer en lærers evne til å etablere verdier, positive forventninger og struktur og rutiner – pakket inn i varme og omsorg slik at elever mestrer skolehverdagen.

Det sosiale fundamentet, som er viktig for å forebygge utenforskap og som er vesentlig for folkehelsen, sier forskere nå bygges i ordinær undervisning – ikke i spesielle «sosiale aktiviteter», som antimobbedag og skoleball. Skolefagenes innhold og arbeidsmåter er altså sentrale faktorer i et vellykket mobbeforebyggende arbeid. Dette krever solid faglig og didaktisk utdanning hos lærerne samt incitament til å bli i skolen for erfarne lærere. Da må for eksempel deres mulighet til faglig profesjonsutvikling tas på alvor og det må være faglige karriereveier i skolen. De må også ha solid avlastning med hensyn til det psykososiale gjennom andre yrkesgruppers tilstedeværelse i skolen – helsesykepleier med flere. Da vil mer bli fanget opp, og lærerne slipper å gå på akkord ift. egen faglige bakgrunn og strekke seg utover det de er utdannet til.

* Referert til i "Fellesskapende klasseledelse og didaktikk - forutsetninger for forebygging av mobbing", i Restad og Sandsmark (red.): *Mobbeforebygging i et fellesskapsperspektiv*, Kommuneforlaget AS, 2021

Mange unge har dessverre opplevd mobbing i grunnskolen og har med seg den historien til videregående der de ser frem til en ny start. De siste årenes utvikling av russefeiring viser at sosial utestengning skjer gjennom russefeiringens organisering i klikker og «busser». Dette starter allerede fra begynnelsen i Vg1 eller enda før, og elever som av ulike grunner ikke får være med, risikerer å være i permanent utenforskap gjennom alle tre årene på videregående. Skolen har i liten grad mobilisert en motkultur til de uheldige trendene i russetida, der det som ellers vil oppfattes som grov mobbing, får passere som «bare moro». Når slike utestengningsmekanismer griper direkte inn i skolehverdagen, kan ikke problemstillingen lenger avvises med at russefeiringen er en privatsak.

Fraværsgrensen som omsorg

Fraværsgrensen ansvarliggjør skoler i det at de må agere og følge opp elever som står i fare for å utvikle skolevegring eller i fare for å falle ut av opplæringen. Fraværsgrensen sikrer at et slikt arbeid må settes inn snarlig. Den praktiske innretningen på en slik grense kan alltid diskuteres, men Norsk Lektorlag mener at forpliktelsene for skolen i det å skulle følge opp hver enkelt elevs fravær støttes av en slik grense.

Under pandemien ble de ordinære fraværsgreene satt til side. Da påpekte Norsk Lektorlag at de mest sårbare elevene taper mest dersom lærere fratas fraværsføring som verktøy, det øker risikoen for frafall, og for at elever ikke får annen nødvendig oppfølging. Norsk Lektorlags utgangspunkt er at elevene må ha tilstedeværelsesplikt når det er undervisning, enten det er digital fjernundervisning eller det er fysisk undervisning. Da må det være pliktig føring av tilstedeværelse.

Fravær fra undervisningen kan svekke elevenes læringsresultater, og det er en nær sammenheng mellom fravær og senere frafall. Ved at det stilles klare krav til oppmøte og dokumentasjon av fravær, sender man et tydelig signal om at skulk ikke aksepteres. Samtidig stiller en fraværsgrense på 10% store krav til skolen om å følge opp og hjelpe elever som har ureglementert fravær og problemer.

Argumentet med at fraværsgrensen går utover sårbare elever, er etter Norsk Lektorlags mening ikke holdbart. Fraværsgrensen har uansett rom for individuelle tilpasninger for elever med dokumenterte utfordringer. Erfaringen fra pandemien meldt av våre medlemmer er at uten fraværsgrense har nettopp sårbare elever fått en større anledning til å “forsvinne fra radaren”, til tross for store anstrengelser fra faglærere og kontaktlærere, som har savnet formell drahjelp. De ytre rammene fraværsgrensen setter opp, kan i seg selv også virke positivt for mange elever. Indre motivasjon alene kan ikke få alle elever på skolen daglig. Det må forventes også formelt at elever skal delta i et forpliktende faglig fellesskap på skolen. Slik etableres gode lærende fellesskap, som igjen bidrar til at den enkelte elev lærer ansvarlighet både for seg selv og fellesskapet, i tråd med mål i overordnet del av fagfornyelsen. Erfaringer fra pandemien tilsier at barn og unge savnet skolen – både faglig læring og læringsmiljøet - og at det sosiale og det faglige oppfattes å gå hånd i hånd.

Tiltak for elever som har stort fravær på grunn av helsemessige og psykososiale problemer

Strengere praktisering av krav til at elever har plikt til å delta, må kombineres med et bedre tilbud til elever som sliter med helsemessige og/eller sosiale problemer. Skolenes hjelpeapparat i form av helsesykepleier, skolepsykolog og rådgivningstjeneste må styrkes. Psykososiale problemer må tas på alvor og følges opp av kyndige fagpersoner, ikke delegeres til kontaktlærer eller læreren i faget, som altså verken har tidsrammer eller formell kompetanse til å gi fullgod hjelp. Skolen bør ha plikt til å sørge for at elever med begynnende stort fravær får hjelp av et relevant og profesjonelt støtteapparat.

I Fafos sluttrapport for evaluering av fraværsgrensen vises det til forskning som synliggjør betydningen av flerfaglig kompetanse på skolen. «I rapporten *Et lag rundt læreren – kunnskapsoversikt* peker forfatterne (Borg mfl. 2014) på at flerfaglig kompetanse kan bidra positivt, men de understreker at det er visse forutsetninger knyttet til systematikk, opplæring og veiledning som må være til stede. Særlig framheves skoleledelsens involvering. Det interessante er påpekningen av at et godt utfall ikke er avhengig av ressurser alene, det er snarere betinget av hvordan aktører i ulike posisjoner evner å samarbeide og handle koordinert.» En slik kunnskapsoversikt bør oppdateres jevnlig.

Beredskap og sårbarhet

Under pandemien ble det helsefaglige laget i stor grad tatt vekk fra elevene og brukt til smittesporing. Erfaringer fra pandemien (og også perioden med streik) har understreket skolen som essensiell arena for barn og unges hverdag med faglig og sosial læring i et samspill knyttet til fellesskap rundt undervisning. Dette må tas på alvor i nasjonale beredskapsplaner slik at det aldri skal være tvil om skolens samfunnsoppdrag. Det krever økte ressurser til helseadministrativt arbeid i kommunene. Helsesykepleiere må være på plass lokalt på skolene, og skoleledelse og undervisningspersonale må kunne konsentrere seg om å drive en så normal skole som mulig også i en krisesituasjon og ikke bli direkte involvert i annet arbeid knyttet til håndtering av krisen.

Helle Christin Nyhuus, leder (sign.)